

ELS SOLLERICS DURANT LA GRAN GUERRA (1914-1918)

Antoni Quetglas Cifre

RESUM

Entre 1914 i 1918 Europa va viure un dels episodis més tràgics del segle XX, l'anomenada Primera Guerra Mundial o Gran Guerra. En la qual es veren implicats directa o indirectament la major part d'estats del món. A pesar de la neutralitat de l'Estat espanyol, Sóller no va estar exempt d'aquest conflicte, sobretot pels forts lligams que l'unien a països com França, Bèlgica i Alemanya, tant pel tradicional flux comercial com, i sobretot, per la gran emigració cap a dits països. Aquesta comunicació pretén esbossar com varen viure els sollerics aquest conflicte i de quina manera es varen veure implicats, tant de manera directa com indirecta.

I. INTRODUCCIÓ

A finals del segle XIX el flux migratori es va desviar cap a França i el centre d'Europa, esdevenint aquests països com una segona llar per a uns quants milers de sollerics. L'esclat de la Primera Guerra Mundial, anomenada en el seu moment la Gran Guerra, pels efectes devastadors que va tenir per tot el continent. Els habitants de Sóller, per tant, foren actius protagonistes dels

conflictes i tant els que es varen quedar a França, Bèlgica o Alemanya, com els que quedaren a Sóller, visqueren amb intensitat els quatre anys de guerra.

Aquest estudi té com a objectiu conèixer millor com va viure Sóller el conflicte mundial i com va afectar això els emigrants residents a França, Bèlgica o Alemanya. Les fonts utilitzades per elaborar-lo han estat de tres tipus:

- a) Bibliogràfiques: podem destacar els estudis sobre la Guerra Mundial, com el de Marc Ferró (*La Gran Guerra: 1914-1918*), l'estudi de David Martínez sobre la participació dels catalans a la guerra o la magnífica síntesi de Plàcid Pérez sobre com era Sóller a principis del segle XX (*Sóller: Evolució econòmica i social entre 1840 i 1936*). Hem de destacar el treball d'Antoni Vicens Castanyer, *Sollerics a França (1870-1940)*. *Passions i Quimeres*, el qual ha estat la font d'inspiració per fer aquest treball.
- b) Arxiu: bàsicament de l'Arxiu Municipal de Sóller, pel que fa a la correspondència militar entre les autoritats militars i l'Ajuntament.
- c) Hemeroteca: amb el buidatge del setmanari *Sóller*, dels anys que ocupa l'estudi, és a dir de 1914 a 1918, per poder saber en quina situació va viure la localitat aquesta guerra. El setmanari ha estat clau per estudiar aquest període, i es pot dir que n'ha estat la font principal.
- d) Fonts orals: bàsicament les entrevistes realitzades en el marc dels Cursos de Reciclatge (1989) pels alumnes Francisca Aina Castanyer Noguera, Anna Maria Mora Serra, Maria Antònia Oliver Castanyer, i Catalina Maria Oliver Gual.

2. APROXIMACIÓ A LA GUERRA EUROPEA (1914-1918)¹

Les rivalitats imperialistes de les principals nacions europees varen derivar a principis del segle XX en dues grans aliances enfrontades. Per una banda Alemanya, Itàlia i l'Imperi austrohongarès formaren la Triple Aliança (seguint el model ideat pel canceller alemany Bismarck), i per altra banda, França, Rússia i Anglaterra formaven la Triple Entesa. Aquestes rivalitats tenien diverses causes, de tipus econòmic, territorial i polític:

¹ FERRO, Marc, *La Gran Guerra: 1914-1918*, Madrid, Alianza, 1994.

- França pretenia recuperar els territoris d'Alsàcia i Lorena, que havien passat a formar part d'Alemanya després de la guerra francoprussiana (1870-1871). La derrota francesa va suposar un sentiment d'humiliació i de ressentiment de França vers l'Imperi alemany.
- Alemanya pretenia reforçar la seva hegemonia al centre d'Europa i era conscient del perill de França.
- Gran Bretanya estava preocupada davant el creixement econòmic i industrial d'Alemanya, i per les seves pretensions imperialistes.
- Rússia volia consolidar la seva posició als Balcans davant l'Imperi austrohongarès.

Amb aquesta tensa situació internacional, les nacions europees varen realitzar grans esforços per preparar-se davant l'imminent conflicte bèl·lic. Els esdeveniments es varen precipitar el 28 de juny de 1914, quan un nacionalista serbi va assassinar a Sarajevo l'hereu de la corona austríaca, l'arxiduc Francesc Ferran i la seva esposa. Àustria immediatament va declarar la guerra a Sèrbia, fet que va provocar la posada en marxa del mecanisme d'aliances entre els diferents països europeus que s'havien establert des de finals del XIX. Així Rússia va donar suport a Sèrbia, Alemanya, que donava suport a l'Imperi austrohongarès va declarar la guerra a Rússia. França estava compromesa amb Rússia. El 4 d'agost les tropes alemanyes varen envair Bèlgica, fet que va provocar que Gran Bretanya declarés la guerra a Alemanya.

Es pensava que seria una guerra curta, els alemanys havien previst l'estratègia de la *Guerra Llampec o de moviments*, que consistia en destruir ràpidament l'exèrcit francès pel nord. Per la seva banda, els francesos i anglesos confiaven que Rússia podria derrotar els imperis centrals al front oriental. Els dos bàndols calcularen malament, els alemanys foren aturats a 20 km de París, al riu Marne. Al mateix temps que l'exèrcit rus fou vençut per alemanys i austríacs. Així, l'hivern de 1914-1915 la guerra es va estabilitzar, mitjançant la construcció de quilòmetres de trinxeres per tot el front.

Es va entrar en una fase coneguda com a *guerra de posicions o de trinxeres*, i que es va mantenir fins al 1916. La construcció de trinxeres i la utilització de nou armament molt més destructiu (metralladores, gasos asfixiants, avions, etc.) va equilibrar els fronts alhora que es provocaven milers de baixes en els dos bàndols. En aquest punt, les colònies dels països combatents entraren en joc, així com nous aliats en el bàndol alemany (Turquia, Bulgària i Itàlia). El

1916 els alemanys llançaren un atac a Verdun que fou detingut pels aliats, i poc després els francesos intentaren fer una ofensiva en el Somme, que va resultar frenada pels alemanys. Ambdues batalles es varen saldar amb uns quants milions de morts entre tots dos bàndols.

L'any 1917 es va canviar el curs de la guerra, per diversos motius. Per una banda, Alemanya va decretar la guerra submarina, amb l'ordre d'enfonsar tot vaixell sense avís previ, fet que va perjudicar econòmicament els EUA i va provocar finalment la seva entrada en la guerra a favor de la Triple Entesa. Itàlia es va passar al bàndol dels francesos i anglesos, cosa que va debilitar als alemanys.

Per altra banda Rússia es va retirar de la guerra, després del triomf bolxevic a la revolució russa. El nou govern rus va firmar l'armistici i la Pau de Brest-Litvosk el març de 1918.

El mateix 1918 els alemanys intentaren una nova ofensiva que va fracassar al Marne.

Bulgària va firmar l'armistici el 29 de setembre, i el 4 de novembre també cedia Àustria. El Kàiser Guillem II va abdicar del tron alemany el 9 de novembre, i el nou govern va firmar posteriorment l'armistici.

Es varen firmar diversos tractats de pau, que varen marcar l'evolució posterior de la situació internacional, i que varen suposar la creació d'un nou mapa d'Europa:

- Pel Tractat de Versalles (18-01-1919), s'obligava Alemanya a tornar Alsàcia i Lorena a França, a cedir territoris a Bèlgica, Dinamarca i Polònia. A més s'establiren sancions econòmiques molt dures contra Alemanya, el seu exèrcit no podia superar els 100.000 homes i no podia disposar d'aviació.
- Pel Tractat de Saint-Germain (10-09-1919) es va separar Àustria d'Hongria i la dissolució de l'imperi dels Habsburg. Eslovàquia i Bohèmia s'unificaren en la República txecoslovaca. Va néixer Iugoslàvia de la unió dels pobles dels Balcans.
- Pel Tractat de Trianon (04-06-1920) s'obligava Hongria a perdre tots els territoris eslaus.
- Pel Tractat de Neuilly (27-11-1919) es va obligar Bulgària a cedir Tràcia a Grècia, i part dels seus territoris a Macedònia a Iugoslàvia.
- Pel Tractat de Sevres (11-04-1920), Turquia va perdre els seus territoris mantenint solament Constantinoble i la península anatòlica. Grècia

es va quedar amb Smirna. França i Anglaterra es repartiren la resta de l'Imperi turc.

Dels diferents tractats va sorgir també la de crear una entitat de caire internacional, la Societat de Nacions, per regular les relacions entre els estats i mantenir la pau. La seva seu es va fixar a Ginebra. L'entitat no va obtenir els resultats esperats, ja que els seus poders eren molt limitats.

Els resultats de la guerra foren desastrosos per als països europeus. Al gran nombre de morts (més de 8 milions) i mutilats, s'unia la destrucció de moltes ciutats i pobles. Les indústries i les infraestructures varen quedar fortament afectades

Després de la guerra, Europa va perdre la seva hegemonia política i econòmica a nivell internacional enfront els EUA.

El Govern espanyol, encapçalat pel conservador Eduardo Dato, va decidir mantenir l'Estat davant l'esclat de la guerra. L'endarreriment econòmic i militar i l'augment dels conflictes socials de l'Estat espanyol foren elements claus per decantar-se a favor de la no bel·ligerància. A pesar d'això hi va haver una divisió entre els partidaris dels imperis centrals² i els partidaris de França i Anglaterra.

La neutralitat espanyola va tenir conseqüències negatives i positives alhora. Els aspectes positius se centraren en l'economia, la guerra va provocar un augment de la demanda, ja que la majoria de països productors tenien dedicada la seva producció al conflicte bèl·lic. Sobretot varen créixer la indústria tèxtil, l'agricultura i la metal·lúrgia. A conseqüència d'això es va produir un superàvit de la balança comercial i un notable increment dels beneficis empresarials.

Com a conseqüències negatives hem de destacar l'augment de l'atur, provocat per la repatriació de molts emigrants. Alhora hi va haver una elevació dels preus al consum i un estancament dels salaris. En conseqüència les classes populars foren les més perjudicades i les diferències entre la burgesia espanyola i les classes treballadores s'ampliaren.

L'any 1917 es va donar una forta crisi que va afectar durament el govern. En primer lloc, va esclatar el problema militar, que arrossegava des del 98. S'organitzaren Juntas Militars de Defensa que reclamaren solucions i reivindi-

² Alemanya i Àustria-Hongria representaven l'autoritarisme i l'ordre i tenien el suport de l'aristocràcia i l'exèrcit. En canvi França i Anglaterra, representants de liberalisme i la democràcia eren ben vists pels obrers i socialistes.

cació de millors professionals. La pressió de l'exèrcit va fer caure els governs de Garcia Prieto i Dato i l'aprovació de la llei de l'exèrcit.

En segon lloc el descontentament per les limitacions democràtiques va provocar la constitució a Barcelona d'una assemblea de parlamentaris (republicans, reformistes i catalanistes) que exigien reformes en el sistema (govern ampli, autonomia per Catalunya, reforma constitucional i regeneració democràtica).

En tercer lloc s'accentuà el problema social, a causa de l'empitjorament del nivell de vida de la classe obrera. Els sindicats reclamaven mesures urgents i davant l'incompliment de les promeses de Dato, l'agost de 1917 es declarà (convocada conjuntament per CNT i UGT) la vaga general revolucionària. Aquesta fou esclafada violentament per l'exèrcit en tres dies.

Finalitzada la guerra (1918) la interrupció de les demandes exteriors iniciaren una profunda crisi econòmica.

3. L'EMIGRACIÓ DE SOLLERICS A L'EUROPA CENTRAL: FRANÇA, ALEMANYA I BÈLGICA (1880-1914)

A finals de segle XIX, el corrent migratori solleric va sofrir un canvi radical. Si fins aleshores³ el flux migratori s'havia dirigit principalment cap a les illes del carib (Puerto Rico i Cuba) i Centreamèrica (Mèxic), als anys vuitanta aquest flux es va dirigir cap als ports francesos del Mediterrani.

Les causes d'aquest canvi són diverses, i es varen combinar alhora factors externs i interns. Les causes externes d'aquest canvi les trobam en la pujada del preu del blat i dels aliments bàsics i la carestia del preu del cotó. Pel que fa a les causes internes, aquestes foren principalment l'abaixada de productivitat dels horts sollerics, la crisi manufacturera, les crisis demogràfiques, la dificultat per fragmentar la possessió de la terra i sobretot la malaltia dels tarongers, que va arruïnar molts petits productors.

³ QUETGLAS CIFRE, Antoni, *Les conseqüències culturals i socials de l'emigració a França. El cas de Sóller (1880-1936)*, dins *Cercles. Revista d'Història Cultural* núm. 11, Barcelona, Universitat de Barcelona, 2008. (en premsa).

A més la proximitat entre Sóller i França possibilitava que el procés migratori inclogués un grup d'edat més variat i la facilitat d'emigrar juntament amb la família.

Tampoc no podem oblidar una sèrie de causes, que provenen del país de destí, com la crisi demogràfica que patia l'Estat francès (provocada per una baixa natalitat) i la política favorable a la immigració fins el primer terç del segle XX.

El perquè de l'establiment del sollerics a França el podríem trobar al tradicional contacte amb els ports del migdia francès a través del comerç de la taronja. Aquest comerç es va reactivar a finals del segle XVIII i a mitjans del XIX ja trobam els primers sollerics establerts als ports del sud francès (Marsella, Béziers, Montpellier, Perpignan, Narbona, Nîmes i Avignon). Posteriorment els emigrants s'anaren desplaçant cap al centre i nord de França, així com també a les zones francòfones dels països veïns com Bèlgica, Alemanya, Luxemburg i Suïssa.

Aquests primers emigrants posaren els models socials i econòmics dels posteriors emigrants, basats en el comerç de fruites (al detall o a l'engròs) i el món de la restauració (cafès, restaurants i hostals). Per exemple a la ciutat de Béziers, des de mitjans del segle XIX els sollerics constituïen un dels grups més nombrosos dins el col·lectiu d'espanyols emigrats. L'emigració sollerica es va caracteritzar per ser una migració "qualitativa" pel que fa a les activitats econòmiques a què es dediquen.⁴

L'èxit de l'estratègia dels sollerics fou l'establiment d'una complexa xarxa comercial i familiar que anava lligada a l'arribada constant de mà d'obra. La xarxa comercial sollerica s'estenia per Sóller, València, Alger, Puerto Rico i França. Les cases comercials se solien ubicar en aquests llocs abans esmentats, i estaven especialitzades en l'exportació i distribució dels productes propis d'aquests llocs. Així els fruits tropicals i el cafè venien de les Antilles, els dàtils i la resta de fruits secs del nord d'Àfrica i les taronges de València. Les cases comercials establertes a França s'encarregaven de distribuir-les entre els clients.

L'activitat comercial amb França va fer sorgir la figura del viatjant estacional, normalment una persona propera a l'empresa familiar, que s'encarregava

⁴ FERRAS, Robert, *Des Baléares vers le Bas-Languedoc. Un aspect de la migration des Majorquins avant la première guerre mondiale*, in "Majorque, Languedoc et Roussillon, de l'Antiquité à nos jours", Montpellier, Université Paul Valéry, 1982.

de cercar clients i de vendre directament del proveïdor (funcionant com a intermediari en la distribució dels productes). Aquests viatjants expandien la xarxa comercial i comptaven amb la solidaritat dels negociants sollerics.

Podem classificar els tipus de negocis en:

1. Comerciants a l'engròs dedicats ala importació i exportació de productes.
2. Propietaris de magatzems, que s'encarregaven de distribuir els productes entre els petits comerciants.
3. Comerciants al detall, de *fruits et primeurs*: solien ésser negocis familiars, i foren el tipus de comerç més estès entre els sollerics
4. Hostals i fondes.
5. Cafès i restaurants: eren destacats els *Restaurants Espagnols*, que es caracteritzaven per oferir una cuina econòmica.

Els joves emigrants que es posaven a treballar a França, ho feien realitzant els treballs més baixos, tant en els comerços com en l'hoteleria. Els mossos o *garçons* treballaven com a venedors ambulants amb carros, dependents de comerç, cambrers, etc.

Es produïa una substitució continua de la mà d'obra. El procés sempre era el mateix, el mosso que arribava a treballar, ho feia de dependent, cambrer

o venedor; quan havia estalviat prou s'independitzava i muntava el seu propi negoci o el comprava a l'antic cap. Quan partia del negoci, el treballador era substituït per un altra jove emigrant. Alhora l'antic mosso, ara comerciant, també necessitava treballadors nous.

4. SÓLLER DURANT ELS ANYS DE LA GRAN GUERRA

La Gran Guerra va suposar un trencament de la dinàmica migratòria. Les condicions bèl·liques varen provocar el retorn de molts emigrants sollerics. A més es varen interrompre les rutes tradicionals, especialment per mar i a causa de la guerra submarina impulsada per l'imperi alemany.

Quan va començar el conflicte moltes famílies varen retornar a Sóller, especialment aquelles que residien a les zones on el conflicte era més actiu, es a dir del nord de França i també de Bèlgica. L'arribada dels trens i dels vaixells eren esperades amb expectació per poder tenir notícies de primera ma del que passava a Europa i de l'estat dels seus familiars.⁵ Sense tenir dades clares, segons la premsa local, varen ser molts els qui retornaren, no sense moltes dificultats.⁶

⁵ «Las noticias en extremo alarmantes que se han recibido en esta ciudad durante la semana actual, tanto de Francio como de Bélgica y Alemania, han sembrado la inquietud entre nuestros paisanos. No podía menos de suceder siendo tantas las familias que tienen en dichas naciones a alguno o a varios de sus miembros establecidos comercialmente y que, ante el peligro que les amenaza, temen por su vida, o bien por los intereses perjudicados o por la buena posición a fuerza de trabajos y sudores adquirida muy, expuesta a perderse, cuando por un viaje a esta rápido e inesperado, con motivo de las anormales circunstancias, la vida ha quedado en salvo. En ansiedad se halla retratada en todos los semblantes, el pueblo en masa, puede decirse, acude a la estación todos los días y a la llegada de todos los trenes, sobre todo en los primeros días de llegada de vapores, anhelando abrazar a alguno de los seres queridos que regresan o para adquirir por estos noticias más recientes y más exactas de aquellos ausentes que no han podido regresar todavía. Esta mañana, no sólo en el andén, sino en la escalera y el patio de la estación, y la calle del Príncipe hasta la Plaza se hallaban atestados de gente hasta el extremo de que se hacía muy difícil avanzar un paso. Sólo preguntas se oían de los que esperaban a los que pasaban, y sólo caras llorosas, besos y manos que se apretaban con efusión se veía por doquier. Se vive un estado de continua excitación, sin sosiego, teniendo fuera, lejos de aquí, el pensamiento el mayor número; no es, pues, extraño, se despachen en un santiamén tan pronto se reciben los diarios que traen noticias telegráficas de la guerra.» Sóller 08-08-1914.

⁶ «Ha continuado esta semana la misma semana la misma ansiedad y la misma animación a la llegada de los trenes que reinó en esta ciudad durante la semana anterior. Son muchas las personas que han llegado ya de Francia a estas horas, sobre todo de los puntos más inmediatos a

El retorn dels sollerics residents a les ciutats fronteres va fer que la ciutat visqués una animació molt gran en les primers moments de la guerra, sent l'estació del ferrocarril un dels principals llocs de trobada i tertúlia.⁷ A pesar dels temors inicials, començaren a retornar a França alguns comerciants establerts a ciutats més allunyades del conflicte.⁸

la frontera por la parte de Belfort y de Nancy; y de otros de más al interior van llegando también, pues que las noticias particulares que se reciben, a pesar del optimismo de los telegramas de las agencias periodísticas, no son halagüeñas ni siquiera tranquilizadoras. El pánico existe en la vecina República, y es, puede decirse, general. En su temor de quedarse sin víveres y considerando a los extranjeros "gente inútil que ha ido allá a vivir a sus expensas y a comerse su pan", hacen los franceses cuanto pueden para expulsarles sin pérdida de tiempo, y en muchos casos con bastante desconsideración por cierto... A algunos jóvenes que han llegado esta semana con grandísimas dificultades, considerándoles espías sin motivo ni razón y como tales fueron presos, no habiéndoles puesto en libertad hasta tener noticias oficiales del Jefe de Policía del pueblo donde residieron, y a una anciana sollerense que no comprendemos por qué les pareció espía también, detuviéronla y al atravesar la población conducida entre soldados por poco el populacho enfurecido la lincho. Ante esta actitud de nuestros vecinos, cualquiera confiado en su amistad permanece tranquilo a su lado en las anormales circunstancias que se están atravesando, por lo que, a nuestro modo de ver, hacen bien nuestros paisanos en venir. Y sin embargo, para hacerlo tienen que abandonar sus establecimientos comerciales y la parroquia de los mismos que a fuerza de años de trabajo consiguieron reunir, para una vez aquí quedar inactivos, en medios para ganar la vida si es que no vuelven a aprender el oficio que olvidaron u otro nuevo que les ocupe y algo que produzca. Quiera Dios que pronto vuelvan las cosas a su estado normal, único medio de evitar tantas calamidades como sobre Europa se ciernen, entre las que debe contarse como inmediata la miseria que nos amenaza.» Sóller 14-08-1914.

⁷ «Continúan regresando nuestros paisanos ausentes a esta ciudad. Los muchos sollerenses establecidos en las más importantes poblaciones de Francia, de Bélgica y de Alemania, no pudieron venir todos a la vez, ya por la dificultad de las comunicaciones en los días de la movilización de las tropas en dichas naciones, ya por no serles posible abandonar sus negocios de momento o no convenirles cerrar sus establecimientos, los que no estaban amenazados de un peligro inmediato, y van haciéndolo paulatinamente. Los que estaban instalados en las ciudades fronterizas o en aquellas enclavadas en el mismísimo teatro de la guerra, si, hubieron de abandonar sus intereses a toda prisa y emprender su viaje hacia acá, sin tiempo siquiera de coger una maleta, por lo que llegaron sin ningún objeto muchos ni más ropa que la que llevaban puesta; luego se normalizó ya más la situación, y los que desde entonces van llegando lo hacen con mayor tranquilidad de espíritu, habiendo podido proceder con calma en su mayor parte a la liquidación de las existencias y dejar cerrados sus establecimientos, a lo que sólo la falta de géneros y la imposibilidad de recibirlos les ha obligado. Notase ya por lo mismo en esta localidad inusitada animación, que de semana en semana aumenta más. Las continuas llegadas de paisanos, pues que en los trenes de todos los días en que llega a Palma vapor correo de Barcelona vienen en cantidad, atraen a la estación a muchas personas, interesadas unas y curiosas las otras, y este movimiento, al mismo tiempo que va calmando la ansiedad de muchas familias, da a nuestra población el aspecto de gran ciudad. Sería alegre esta animación si a otra causa obedeciese; pero debido a la gran desgracia que la motiva y ante las muchas pérdidas que representa y las grandes dificultades que crea, entristece el ánimo y llena de amargura el corazón.» Sóller 05-09-1914.

⁸ «Nuestros paisanos que en el extranjero tienen sus establecimientos comerciales o en los de otros paisanos, sus patronos, su medio de vida, no desvían las miradas del teatro de la guerra,

El governador civil va publicar una circular per als que volien retornar a França «*Los señores Alcaldes de esta provincia harán saber a las personas que ante ellos comparezcan en solicitud de la documentación correspondiente para que por este Gobierno se les expida pasaporte para Francia, que tal documento no será expedido a los jornaleros o braceros si no presentan el contrato del trabajo visado por los Cónsules españoles en los que las sociedades agrícolas o entidades francesas, en cuyas empresas son contratados, se obliguen a pagar los gastos de alimentación en ruta y transporte de regreso, haciendo esto público para evitar que los braceros españoles se expongan a quedar desamparados al marchar o al pretender regresar y para que no se dejen seducir por promesas engañosas. Al mismo tiempo creo oportuno recordar a los señores Alcaldes con el fin de que lo hagan saber a los interesados que es requisito necesario para la expedición de pasaportes, los documentos siguientes:*

1. *Hasta 40 años acreditar no estar sujeto al servicio militar.*
2. *Partida de nacimiento expedida por el registro civil.*
3. *Certificado de buena conducta y perfecta honorabilidad por la Alcaldía del punto donde sea vecino el interesado y en la que se expresará su estado y profesión.*
4. *Cédula personal todos los mayores de 14 años.»⁹*

Des de l'Ajuntament es va publicar un ban, a instàncies del Govern civil, pel qual es recordava a la població que l'Estat espanyol s'havia declarat neutral en el conflicte europeu i per tant les manifestacions de protesta o adhesió d'algun dels estats enfrontats podria ser considerat delictes.¹⁰

El consistori va intentar prendre mesures per tal d'evitar els possibles efectes negatius de la guerra, que paralitzava no sols l'emigració sinó també

siguiendo con interés los avances o repliegues de las tropas invasoras para hacer en ellos sus cálculos y resoluciones. Por consecuencia de ello es que permanecen en la ciudad al lado de los suyos, aquellos que regresaron de Bélgica y el Norte de Francia, sin haber pensado siquiera en volverse a dichos países para reanudar sus tareas mercantiles, y en cambio han empezado a emigrar de nuevo los que consideran las ciudades de su residencia accidental más alejadas del peligro. Por esta razón se nota en los trenes de la tarde de los miércoles y domingos, que son los días en que sale de Palma vapor rápido para Barcelona, un movimiento mayor, viéndose en el andén de la estación que quedan muchas personas apenadas y llorosas después de ver despedido a sus deudos queridos que se lleva el tren. Quiera Dios que ningún nuevo contratiempo sobrevenga a ninguno de nuestros estimados paisanos, a quienes deseamos tranquilidad y suerte para que, ya que el destino les obliga a residir en tierra extraña, les sea allá fructífera su labor» Sóller 17-10-1914.

⁹ Sóller 26-06-1915.

¹⁰ Sóller 08-08-1914.

la vida comercial, industrial i agrícola de la Vall. El 23 d'agost de 1914 es va celebrar una sessió extraordinària, en la qual el batle, Joan Puig, va expressar la gravetat de la situació provocat per l'augment de població, sobretot de joves en edat de treballar, que es podien trobar sense feina. A més de la paralització de moltes obres particulars promogudes per emigrants, i que paralitzaria a tots el treballadors relacionats amb el sector (fusters, manobres, ferrers, pintors, etc.).

En dita reunió extraordinària hi varen participar diferents representats polítics i socials, podem destacar el diputat Jeroni Estades, el notari Pere Alcover o el republicà Antoni Mayol Simonet. En aquesta reunió es va proposar l'acceleració de les obres públiques (la carretera Sóller-Lluc, el drenatge del Port, l'escorxador municipal, una carnisseria, una peixateria o la construcció de cases barates per als obrers). Per poder dur a terme aquestes obres, es va acordar nomenar dues comissions municipals, on estassin representades les diferents societats de la localitat. La primera comissió, més reduïda s'encarregaria de les gestions amb les autoritats provincials i una altra seria l'encarregada de gestionar i recaptar els projectes, ajudes o donatius que li fossin confiats.¹¹ Les gestions que va realitzar Jeroni Estades varen tenir el seus fruits, des del Ministeri de Foment es va ordenar el drenatge del Port (amb un pressupost inicial de 186.540,40 pessetes) i l'inici dels estudis per a l'execució de la carretera de Sóller a Lluc.¹²

El 16 de setembre es va nomenar una comissió per estudiar el projecte de construcció de cases barates per als obrers i l'obertura d'una subscripció per dur a terme aquesta obra. La comissió va estar formada per mossèn Rafel Sitjar, Joan Puig Rullan (batle), Teodor Pou (ajudant militar de Marina), Jeroni Estades (diputat a Corts), Antoni Mayol Simonet (Centro Republicano Sollerense) i Pere Alcover (notari).¹³

També es va decidir obrir un fons, per mitjà de subscripció popular per ajudar els repatriats i obrers que s'haguessin quedat sense feina per culpa de la guerra. En principi es donaria prioritat a l'ajuda mitjançant jornals en l'obra pública, i el socors en metàl·lic sols es faria quan fos estrictament necessari. Es varen recaptar 3.811,25 pessetes per dur a terme aquestes obres.

¹¹ La primera comissió va estar formada pel diputat conservador Jeroni Estades, pel prevere Rafel. Sitjar, pel jutge municipal Antoni Rullan i per l'ajudant de Marina Teodor Pou. *Sóller* 29-08-1914.

¹² *Sóller* 12-09-1914.

¹³ *Sóller* 19-09-1914.

L'Ajuntament va engegar diversos projectes municipals, amb la finalitat de donar feina als obrers aturats. Així, algunes de les obres que es varen engegar foren:

- L'escorxador municipal.¹⁴
- La prolongació del carrer de Cetre fins al camí del Camp Llarg.
- El cobriment el torrent Major entre el pont Vell i el carrer de la Rosa per ampliar la plaça de la Constitució, 1916-1921).¹⁵
- L'ampliació del cementiri (1917-1921).¹⁶
- El projecte de prolongació del carrer de Sant Jaume.
- L'eixample de la plaça de Biniaraix (1921).
- La construcció a l'Horta d'un edifici destinat a escola (1916) i un nou temple parroquial per a la barriada (1918).¹⁷

A pesar de la proclamada neutralitat d'Espanya a la localitat també es reproduïren els enfrontaments entre germanòfils i aliadòfils, no sols per les qüestions d'ideologia¹⁸ sinó pels forts lligams amb Alemanya i França. A principis de juny de 1915 en un establiment del Port hi va haver un greu enfrontament entre els partidaris d'Alemanya i els de França.¹⁹ Una de les poques manifestacions públiques a favor dels alemanys fou l'any 1914 amb l'aparició d'un manuscrit proalemany, *El Eco Germano*, escrit per Miquel Marquès i alguns companys d'escola, que va tenir una vida molt breu.²⁰

Tot i existir corrents d'opinió favorables a les potències imperials, bona part dels sollerics es decantaren per donar el seu suport a França, sobretot perquè les relacions comercials i el nombre d'emigrants al país gal era major.

¹⁴ Segons el projecte de l'arquitecte Jaume Alenyà.

¹⁵ Segons el projecte de l'arquitecte Josep Alomar.

¹⁶ Segons el projecte de l'arquitecte Josep Alomar. El juliol de 1915 la Comissió Propatriats de l'Ajuntament va invertir des de el mes de maig 123,04 pta. en les obres de l'eixample del cementiri *Sóller* 17-07-1915.

¹⁷ El projecte de l'església es va començar el 1912, amb la donació d'uns terrenys de Damià Canals Arbona *Mart*, en els quals es preveia aixecar un temple parroquial. Les obres no varen començar fins el 1917 per iniciativa del capellà *Nussa* i els veïns de l'Horta. El projecte es va engegar el 25 de novembre quan el rector Rafel Sitjar en va posar la primera pedra.

¹⁸ Eren partidaris d'Alemanya els conservadors i l'exèrcit, i partidaris dels aliats, els liberals, el moviment obrer i els republicans.

¹⁹ *Sóller* 12-06-1915.

²⁰ PÉREZ PASTOR, Plàcid, *Les publicacions periòdiques de les impremtes Marquès i Calatayud*, dins I Jornades d'Estudis Locals a Sóller. Sóller, Ajuntament de Sóller, 2007.

S'obriren, entre 1914 i 1919, diverses subscripcions d'ajuda a les víctimes, a Sóller, Fornalutx i a diverses ciutats franceses.

A França, a la ciutat de Toulon els comerciants Gabriel Escalas i Vicens Colom recaptaren 103 francs per als ferits a la guerra. També la societat *La Protectora Española* de Lyon, presidida pel solleric G. Bibiloni, va destinar un crèdit de 650 francs per destinar-los a beneficència i a la compra d'abrics i roba calenta per als soldats francesos.²¹

A Sóller foren diverses les recol·lectes de diners i menjar per als afectats de la guerra. El *Centro Republicano Sollerense* va promoure la recollida de taronges i llimones per enviar a la Creu Roja francesa. Es varen implicar moltes entitats per dur a terme aquesta tasca. Se'n varen confeccionar més de 550 caixes,²² la companyia naviliera *Marítima Sollerense* va oferir una rebaixa del 25% per la transport cap a Sète i la companyia *Ferrocarril de Sóller* va cedir gratuïtament el transport de les caixes i mercaderies de Sóller cap al Port. A més es varen recollir més 2.400 pessetes en efectiu.

Es varen recaptar: 1.151 canastres i 160 cistelles de taronges i llimones que varen ser enviades als hospitals francesos del front de guerra. En l'acapte del mes d'abril de 1915 es recaptaren 9.450'80 pta.²³

Més de trenta entitats de beneficència franceses enviaren expressions de gratitud al batle en resposta a les donacions solleriques.

A principis de l'any 1918 es va reprendre aquesta recaptació de cítrics i diners a favor de la Creu Roja Francesa, per iniciativa de Joan Marquès, agent consular de França. Es va encarregar a una comissió que gestionés la recaptació de cítrics i diners per les diferents barriades.²⁴ Es varen recaptar 2.716 pessetes. La major part dels donatius varen venir de comerciants establerts a França, com Gabriel Darder de Nevers, *Maison Cabot et Ripoll* de Toulouse, Onofre Bauzà de Cambrai, *José Ripoll Magraner y Cía.* de Marsella, *Juan Magraner Oliver y Cía.* de Belfort, etc.

²¹ *Sóller* 14-11-1914.

²² Aquestes caixes foren confeccionades a Can Pauet (l'Horta), a Can Rua (barriada de Can Barona), a casa de Juan B. Bauzà *Moana* (Alqueria del Comte), a casa de Josep Pizà *Parriñola* (carrer de la Rectoria), a casa de Lluc Rullan *Siquier* (carrer de la Mar) i a casa de Joan Frontera *Fabiol* (carrer de Sant Bartomeu). Totes duen la inscripció «*Envoi de la ville de Sóller (Iles Baleares-Espagne) a la Croix Rouge Française*». *Sóller* 19-12-1914.

²³ *Sóller* 17-04-1915.

²⁴ Estava formada per Joan Magraner Oliver, Miquel Trias Alcover, Bartomeu Sampol Colom, Damià Arbona Morey, Jaume Rosselló Barceló, Josep Bernat Palou, David March Alcover i Bartomeu Coll Rullan. *Sóller* 02-03-1918.

L'Ajuntament també va encapçalar diverses iniciatives per enviar ajuda a França, tant de diners com de material. El Nadal de 1914 va enviar com a regal per als ferits francesos 124 càrregues de taronges, 3 càrregues de llimones i 124,40 pessetes en efectiu. Aquesta iniciativa fou molt ben rebuda per la premsa gala, se'n feren ressò els diaris *Le Petit Meridional* de Montpel·lier, *Le Petit Provençal* de Marsella o *Le Journal de Sète* de la mateixa ciutat.²⁵

El 1915 es varen reprendre els donatius en metàl·lic per als ferits que es trobaven als hospitals francesos, i recaptaren 3.111 pessetes entre Sóller i Fornalutx.

Per iniciativa de l'esposa del comerciant Pere J. Castanyer, Ana Nelly, es va constituir una junta de senyores amb la finalitat de confeccionar roba i recaptar diners per enviar a la Creu Roja francesa. Aquesta Junta va estar formada per Ana Nelly de Castanyer, Aina Morell de Puig, Rosa Ripoll, Josefa Planas de M. Puig, Maria Mayol de M. Coll, Antònia Sbert viuda de D. Mayol, Catalina Arbona de B. Coll, Magdalena Caparó de L. Ensenyat, Margarita Lopategui de M. Frontera, Llúcia Vicens de P. Crespí, i Isabel Ferrer.²⁶

El febrer de 1917 el consol belga a Palma, Luis Galantomini, va demanar per carta ajuda per a la Creu Roja de Bèlgica, ajuda que aniria destinada als refugiats belgues en altres països.²⁷ Es varen recaptar 729'20 pessetes

Al mateix temps, l'agent consolar de França a Sóller, Joan Marquès Frontera va iniciar una altra subscripció a la Creu Roja francesa. Va comptar amb la col·laboració dels comerciants Bartomeu Coll, Bernat Colom, Guillem Bernat, Miquel Trias, Andreu Canals, Joan Magraner i Jaume Rosselló. Es recaptaren 1.849'00 pessetes.

Una vegada acabada la guerra els sollerics seguiren aportant diners per enviar a França i Bèlgica. Un grup de sollerics establerts a Bèlgica, Francesc Bernat (Brussel·les), Miquel Vicens (Mons), Bartomeu Busquets (Charleroi), Bartomeu Colom (Tournai) i Miquel Oliver (Courtrai) recaptaren 460 pessetes per reconstruir edificis destruïts per la guerra.

La guerra també va afectar l'oci i les festes. Les festes de Sant Bartomeu del 1914 es varen limitar als actes religiosos i al concert de la banda de música damunt la plaça. La Comissió de Festes així ho va decidir per mor de la guerra

²⁵ *Sóller* 09-01-1915.

²⁶ *Sóller* 27-03-1915.

²⁷ *Sóller* 17-02-1917.

europea. Tampoc no es varen celebrar festes especials a les diferents barriades de Sóller pel mateix motiu.²⁸ El mateix mes d'agost de 1914 es varen haver de suspendre les funcions al Cinema Victòria, ja que el seu subministrador de pel·lícules, la productora francesa Gaumont, es trobava falta de personal, per haver-se la incorporat a files la majoria d'ells.²⁹

En aquests anys tots els cinemes de Sóller varen projectar pel·lícules bèl·liques de tipus documental sobre la guerra. La majoria eren produccions franceses, de les cases Pathé o Gaumont i tractaven temes que lloaven l'exèrcit francès. El cinema de la societat Defensora Sollerense va projectar entre 1915 i 1916 una sèrie titulada *Guerra Europea* de producció francesa, composta per 15 capítols. Aquestes pel·lícules pertanyien a la Càmera Sindical Francesa i havien estat gravades per la casa Pathé Frères.³⁰ Alguns dels films projectats foren *Soldados franceses en los bosques del Argona*, *Tropas francesas en Alsacia*, etc.

El setmanari *Sóller* també va tenir dificultats per arribar a França, ja que el govern francès va prohibir l'entrada de publicacions periòdiques enviades a particulars i sols s'acceptaven les que s'enviaven a empreses periodístiques directament.³¹

La guerra submarina també es va fer present a les costes mallorquines. El 19 de juny de 1916, un submarí alemany va enfonsar davant la costa de Sóller el veler francès *France et Russie*. A Sóller es varen recaptar uns 999,50 francs per ajudar els 13 tripulants que varen sobreviure a l'atac i que arribaren al Port el dia següent.³² El cònsol de França, el Sr. Marchand va venir a Sóller per recollir els supervivents i els donatius recaptats a la ciutat.

A principis d'agost de 1916 la companyia Marítima Sollerense va decidir que a causa de les circumstàncies de la guerra, el vapor *Villa de Sóller* no acceptaria més passatgers cap a Sète.³³ El setembre de 1917 el *Villa de Sóller* fou venut a una companyia catalana.³⁴ El mes de maig de 1918, el vapor fou enfonsat per un submarí alemany prop de la costa de Toulon, quan tornava de Gènova. El capità Pedro Revuelta i el mariner Francisco Redondo foren cap-

²⁸ *Sóller* 14-08-1914.

²⁹ *Sóller* 14-08-1914.

³⁰ *Sóller* 11-09-1915.

³¹ *Sóller* 09-02-1918.

³² *Sóller* 24-06-1916.

³³ *Sóller* 05-08-1916.

³⁴ *Sóller* 22-09-1917.

turats pels alemanys, i el primer va morir en un enfrontament que es va donar després de l'enfonsament entre el submarí i el vaixell de guerra francès *Ailly*. El mariner Redondo es va salvar perquè es va tirar al mar.³⁵ Alguns membres de la tripulació es varen aconseguir salvar,³⁶ dels altres no se'n pogueren rescatar els cossos i foren donats per morts, en total foren 12 els finats. El mes de novembre de 1918 es va dissoldre la companyia Marítima Sollerense. Un grup d'accionistes es va posar en contra però no varen poder fer res per evitar-ne la dissolució.

El 14 de novembre es va declarar el final de la guerra. A Sóller l'Ajuntament va organitzar una manifestació per celebrar l'arribada de la pau.³⁷ Les fàbriques i tallers van deixar de treballar i després d'un passacarrers per la ciutat es va oficiar una missa de celebració.

Posteriorment un grup de cinquanta comerciants varen celebrar un dinar al restaurant Ferrocarril per celebrar la victòria. Va comptar amb la presència de l'agent consolar francès a Sóller i alguns membres de l'Ajuntament.³⁸

A finals d'any es varen restablir les comunicacions per correspondència cap a França i Bèlgica, temporalment interrompudes per la guerra.³⁹

L'època de la Primera Guerra Mundial va suposar un període de canvis i transformacions per a la població de Sóller. L'economia local es va adaptar a la situació conseqüència del conflicte bèl·lic, que va afectar tots els sectors productius de la localitat. Respecte del comerç marítim, aquest va disminuir notablement, sobretot per la inseguretat provocada per la guerra submarina. A més, l'Estat espanyol va adoptar una dura política proteccionista davant

³⁵ Sóller 25-05-1918.

³⁶ Jerónimo Sallarés, Luis López del Castillo, Matías Fernández, Simón Pérez Vives, Vicente Bonet, Francisco Quevedo, José Morey Mata.

³⁷ Es va repartir un pamflet que deia «¡Viva la paz!. Para celebrar el fausto acontecimiento de haberse firmado el armisticio y consiguiente cesado de las hostilidades, primer paso para la terminación definitiva de la funesta guerra que por espacio de más de cuatro años ha asolado Europa, repercutiendo sus estragos en el mundo entero. Se ha organizado una manifestación popular que tendrá lugar esta tarde a las cinco y media. La banda de música de la "Lira Sollerense" tocará animado pasacalle, partiendo de la Casa Consistorial y recorriendo las calles de Bauzá, Mar, plaza de América, Gran Vía, Rectoría, Tamany, Jesús, Vuelta Piquera, Obispo, Isabel II, Santa Bárbara, plaza de Antonio Maura, San Jaime, Santa Teresa, Luna y plaza Constitución. La comisión organizadora invita al culto vecindario de esta ciudad a tomar parte activa en dicha manifestación, a adornar las fachadas de sus casas o a cualesquiera otras manifestaciones públicas del júbilo que con seguridad han de rebotar del corazón de cuantos albergan en él hermosos y nobles sentimientos de fraternidad». Sóller 16-11-1918.

³⁸ Sóller 23-11-1918.

³⁹ Sóller 07-12-1918.

l'augment de la demanda dels països en guerra, cosa que va afectar principalment al comerç de cítrics de la Vall. Les principals indústries de Sóller es varen veure afectades per la manca de productes externs, així les fàbriques tèxtils i les de gas i electricitat patiren les restriccions de matèria primera. També altres indústries locals, com els calçats i teixits sofriren una disminució de les comandes, arribant a tancar algunes fàbriques, com l'adoberia de Can Cremat.⁴⁰

A pesar de les restriccions, aquesta època fou positiva pel que fa sobretot a la producció tèxtil, principalment per la demanda europea. Entre els anys 1914 i 1925 hi va haver el major volum de transport de teixits de cotó pel port de Sóller.⁴¹

El Banc de Sóller tot i la disminució dels negocis, va aconseguir mantenir un balanç positiu en aquesta etapa.

El maig de 1918 el Govern francès va permetre la lliure entrada de taronges, llimones, plàtans i altres fruites procedents d'Espanya.⁴² També es va obligar que tot exportador de fruits secs a França havia de tenir un certificat de nacionalitat, que durava uns sis mesos.

A finals d'any i tot i haver acabat la guerra, el Govern francès va restringir l'entrada de productes procedents d'Espanya, i en els ferrocarrils francesos els viatgers no podien transportar més de 30 kg. de càrrega.⁴³

Mercaderies entrades i sortides pel Port de Sóller durant la Primera Guerra Mundial ^{43bis}						
	1914	1915	1916	1917	1918	1919
Total Importacions (kg)	1.507.163	3.150.937	2.457.741		86.260	402.119
Total Importacions (ptes)	1.743.884	1.047.096	1.835.163		48.430	392.470
Total Exportacions (kg)	680.962	695.873	855.476		122.000	876.225
Total Exportacions (ptes)	1.762.645	2.073.523	2.054.399		18.300	553.583

El retorn del emigrants i l'augment de l'atur obrer va preocupar molt el consistori, i va ésser un dels principals temes de debat durant tot el període, sobretot després de la crisi de 1917. En sessió del 8 de maig de 1918 l'Ajunt-

⁴⁰ PÉREZ PASTOR, Plàcid, "Sóller: Evolució econòmica i social entre 1840 i 1936". dins *Església i Societat en la primera meitat del segle XX a Mallorca*, VIIè Simpòsium d'Història Social de la Religió, celebrat a Palma i a Sóller el maig de 2004. (En premsa).

⁴¹ Ibid.

⁴² *Sóller* 20-04-1918

⁴³ *Sóller* 21-12-1918

^{43bis} *Memoria Comercial de la Cámara Oficial de Comercio, Industria y Navegación*, 1914-1919.

tament va acordar obrir un fons de previsió per als obrers locals, a causa de la crisi econòmica. Aquest s'hauria de fer amb diners procedents de les arques municipals i de diverses subscripcions populars. Per administrar aquests fons recaptats es va nomenar una comissió formada pel batle, el rector, el jutge municipal, els directors dels setmanaris locals, els presidents de les societats Defensora Sollerense, Centro Obrero Nuestra Señora de la Victoria i Federación Obrera Sollerense, i els regidors Josep Bauzà Llull, Miquel Colom Mayol i Gabriel Darder Vicens.⁴⁴

Així en aquests anys, i en un procés paral·lel al de l'adaptació de les indústries locals als nous mercats, es varen concretar el sorgiment de diverses associacions obreres, com la *Sociedad de Obreros Albañiles* (manobres), La Lucha (teixidors), *La Igualdad* (sabaters), *La Prontitud* (fusters) i *La Sinceridad* (tipògrafs).

A finals de l'any 1917 es va crear la Federación Obrera Sollerense, d'inspiració republicana i socialista, que pretenia agrupar els diferents sindicats obrers. El seu president era Felip Xamena.⁴⁵ El març de 1918 va celebrar el seu primer míting al teatre de la *Defensora Sollerense*, que va comptar amb l'assistència de destacats líders sindicals mallorquins.⁴⁶ La seva seu es va ubicar al carrer de la Rosa número 19.

Aquest creixement dels sindicats d'inspiració socialista es va deure en part per la influència del líder socialista Llorenç Bisbal Barceló, que fou obligat a exiliar-se a Sóller l'any 1917 i va convertir-se en líder del sindicalisme local.

Aquests sindicats protagonitzaren diversos conflictes amb la patronal, sobretot a partir de 1917. La vaga general convocada pels sindicats UGT i CNT no va tenir seguiment entre els obrers sollerics, principalment per manca d'organització.⁴⁷ A principis de desembre de 1918, els obrers de la fàbrica de teixits *Pizà, Alcover y Cía.* es varen declarar en vaga amb el suport de la *Federación Obrera Sollerense*. El motiu va ser l'acomiadament de dos treballadors sense justificació clara. Finalment la vaga general convocada pel sindicat obrer no es va dur a terme, ja que els empresaris varen readmetre els treballadors acomiadats.⁴⁸

⁴⁴ *Sóller* 04-05-1918.

⁴⁵ *Sóller* 22-12-1917.

⁴⁶ Com Llorenç Bisbal (Palma), Mateu Soler (Manacor) o Joan Montserrat (Llucmajor). *Sóller* 23-03-1918.

⁴⁷ *Sóller* 23-08-1917.

⁴⁸ *Sóller* 14-12-1918.

També en aquests anys el sindicat catòlic Centro Obrero Nuestra Señora de la Victoria va revifar la seva activitat, organitzant nombrosos actes i cursos. L'any 1917 va obrir una escola gratuïta dirigida pel prevere Josep Marquès.⁴⁹

La patronal també es va organitzar en algunes entitats. L'any 1917 va néixer la *Sociedad de Albañiles de Sóller* també coneguda com *La Albañilería Sollerense*, que agrupava els diversos mestres de la localitat.⁵⁰

El gener de 1918 es va constituir una cooperativa de consum *La Igualdad*. La seva seu social es va establir al carrer de la Lluna número 40. La seva junta directiva estava formada per Salvador Elías Capellas (president), Bartomeu Vaquer Vaquer (vicepresident), Miquel Colom Arbona (secretari), Jaume Soler Torrens (vicesecretari), Joan Pizà Frontera (comptador), Nicolau Pomar Forteza (dipositari), Bartomeu Payeras Estarellas (vocal), Francesc Colom Gamundí (vocal), Antoni Joy Coll (vocal), Jaume Bennassar Mayol (vocal), i Jaume Ripoll Oliver (vocal).⁵¹

Pel que fa a l'activitat política, en aquests anys foren bastant actius. L'any 1914 el Partit Conservador, va sofrir l'escissió dels partidaris del polític mallorquí Antoni Maura. Aquests eren majoria a Sóller, sobretot per la influència del diputat a Corts, Jeroni Estades Llabrés. Així el Partit Maurista va esdevenir l'hegemònic a la localitat. L'any 1916 es va crear el Centre Maurista, que va obrir la seva seu social en el Born.

Els altres partits de Sóller, el Partit Conservador Idoni, el Partit Liberal, i el Partit Republicà⁵² varen haver de presentar-se coalligats per poder aconseguir representació a l'Ajuntament, cosa que no sempre varen aconseguir.

Aquesta oposició entre els mauristes i els partits de l'oposició es va veure reflectida en la premsa local, sobretot en els enfrontaments entre el setmanari *Heraldo de Sóller* (maurista) i els setmanaris d'esquerres *El Pueblo*, *La República* i *En Xerrim*.

⁴⁹ *Sóller* 15-09-1917.

⁵⁰ L'objecte d'aquesta societat era ser una societat de socors. Els mestres posaven un 3% dels cost de l'obra en el fons de l'associació i que servien per auxiliar els obrers que tinguessin accidents. La seva junta de govern estava composta per Francesc Bujosa (president), Amador Coll Ensenyat (vicepresident), Ramon Rullan Frau (secretari), Josep Morell Colom (comptador), Antoni Colom Casanovas (dipositari), Josep Morell Casanovas (vocal), Antoni Martorell Garau (vocal) i Gabriel Pascual Bisquerra (vocal). *Sóller* 10-02-1917.

⁵¹ *Sóller* 26-01-1918.

⁵² L'any 1916 es va escindir i dividir en dos, el Partit Republicà i el Partit reformista.

El 1916 va néixer la societat Pro-Patria, d'ideologia conservadora i que tenia com a principal objectiu inculcar als joves “*el amor a la Patria, la sociabilidad, el amor al prójimo, la instrucción y la buena educación*”.

Demogràficament hi va haver una evident desacceleració en relació al creixement experimentat la dècada anterior. A pesar del retorn inicial de molts emigrants, pareix que això no va suposar un augment important de població a llarg termini, ben al contrari l'emigració es va reprendre a les zones on la guerra era menys present.

A mitjans del mes d'octubre de 1918 va afectar la localitat una forta epidèmia de grip, que va tenir un abast mundial. La classe obrera fou la que més va partir els efectes d'aquesta malaltia. A Sóller varen morir 84 persones, i fou un dels municipis de Mallorca més afectats. L'Ajuntament va haver d'aplicar mesures molt restrictives per contenir la propagació de la malaltia, i es va veure obligat a contractar diversos metges per fer front als nombrosos casos que es donaven.⁵³

5. LA GRAN GUERRA I LES SEVES REPERCUSSIONS PER ALS SOLLERICS RESIDENTS ALS PAÏSOS BEL·LIGERANTS (1914-1918)

Quan va esclatar el conflicte, bona part dels sollerics residents a la zona nord de França i Bèlgica varen decidir retornar, per fugir de la guerra. Però també, foren molts els qui decidiren quedar-se als seus negocis i esperar l'evolució dels esdeveniments.

La Guerra Mundial va provocar milions de morts, tant als camps de batalla com a les zones habitades. Tenim coneixement que almenys 6 sollerics moriren a causa directa del conflicte bèl·lic. El cas més destacat fou l'assassinat de 4 sollerics a Liege (Bèlgica).

El 20 d'agost de 1914 foren assassinats per les tropes alemanyes, cinc mallorquins a la ciutat belga de Liège, entre ells hi havia 3 sollerics. Aquests eren els germans Jaume i Antoni Oliver Rullan, que tenien un negoci de fruites i vins espanyols a la plaça de la Universitat, i els seus 3 dependents, Joan Mora Ferrer (fill del tinent de carrabiners de Sóller), Jaume Llabrés Bestard

⁵³ Els metges Darder, Miquel Bauzà, Damià Deyà, Josep Rovira, Mariano Rovira foren contractats per l'Ajuntament.

(natural d'Establiments) i Josep Niell (natural de Sineu). Segons el testimoni de Sebastià Mateu Simonet, empleat de la llibreria de l'inquer Magí Marquès, la família Oliver i els seus empleats tornaren al seu negoci dia 20 d'agost, després de passar uns dies a una casa de les afores mentre duraven l'assalt alemany a la ciutat. El mateix dia 20 a la nit, les tropes germàniques varen entrar en una casa senyorial annexa al negoci dels germans Oliver. Pareix que assaltaren la bodega de la casa i es varen emborratxar, i en estat d'embriaguesa varen disparar els seus fusells a l'aire, provocant que les tropes alemanyes que es trobaven prop del lloc obrissin foc contra dita casa i tota la illa pensant que eren atacats. Escoltant els disparats molts veïnats sortiren al carrer. Alguns foren morts a trets i d'altres foren detinguts per les tropes alemanyes. Els germans Oliver, la seva família i els seus dependents foren d'aquests darrers. Dos dies després i sense saber notícies, els familiars alliberats dels detinguts (l'esposa i la cunyada d'Antoni Oliver, Rosa i Maria Vicens Deyà amb els seus fills) acompanyats pels inquers Sebastià Mateu i Rafel Marquès (germà de Magí Marquès) i del solleric Josep Cabrer demanaren al vicecònsol espanyol Alberto de Lame que gestionés el salvament dels detinguts. El governador alemany va manifestar que no tenia coneixement de la detenció de mallorquins, i va expedir un salconduit per si els havien conduït presos a Alemanya. A pesar d'aquestes notícies els germans Marquès, Josep Cabrer i Sebastià Mateu, juntament amb el vicecònsol, visitaren el tanatori, on localitzaren entre 160 cadàvers, els d'Antoni Oliver (44 anys), Jaume Oliver (46 anys), Jaume Llabrés (24 anys), Joan Mora (20 anys) i Josep Niell (18 anys). El vicecònsol va signar la defunció i foren sepultats. A pesar d'això les autoritats alemanyes, en principi, no varen reconèixer els fets i varen mantenir la tesi que havien estat internats en qualque presó d'Alemanya.⁵⁴

La premsa de l'illa (*Última Hora* i *La Almudaina*) i també la premsa nacional (*ABC*) es varen fer ressò dels fets. El periodista i escriptor Miquel del Sants Oliver va denunciar el maltractament que sofrien el ciutadans espanyols en les zones de conflicte, a l'hora que denunciava la manca d'actuació del

⁵⁴ En un telegrama enviat pel governador provincial a l'Ajuntament es defensava la postura alemanya «*Gobernador interino a Alcalde: Señor Ministro de Estado en telegrama que acabo de recibir me dice lo siguiente: "De las gestiones practicadas por este ministerio desde que llegó a su noticia rumor fusilamiento de cinco españoles en Lieja se desprende hasta ahora que dichos compatriotas solo fueron hechos prisioneros por haberlos confundido con beligerantes y deben hallarse internados en Alemania, donde se busca su paradero. Lo digo V. para que lo comunique a familias interesadas."*» Sóller 19-09-1914.

Govern espanyol. L'article de Sants Oliver va ser molt ben rebut a la localitat, i foren molts els qui li enviaren la seva felicitació.⁵⁵

A pesar dels molts indicis que demostraven l'evidència dels fets ocorreguts, el Govern espanyol en el primer moment tampoc no va donar molta veracitat als testimonis presencials.

Fins el mes de novembre la viuda (Rosa Vicens Deyà) i els fills d'Antoni Oliver no varen poder tornar a Sóller. Retornaren juntament amb la seva germana, Catalina Vicens Deyà, i el seu nebot, Jaume Oliver Casanovas, que portava els certificats de defunció, expedits a l'Ajuntament de Liege. Joan Oliver, germà d'Antoni i Jaume, i el tinent de carrabiners Antoni Mora (pare d'un dels assassinats) enviaren un telegrama als diputats mallorquins Jeroni Estades i Alexandre Rosselló perquè duguessin a terme les gestions per reclamar responsabilitats a Alemanya.⁵⁶

El cas dels cinc assassinats a Liege fou debatut a les Corts Generals, els diputats Rodrigo Soriano, Alexandre Rosselló i Jeroni Estades demanaren més implicació al ministre d'Estat i al representant d'Espanya a Alemanya, el marquès de Villalobar. El liberal A. Rosselló va llegir la carta d'un testimoni belga, el qual relatava els fets, afegint que les tropes alemanyes assaltaren el negoci dels germans Oliver (Caves d'Espagne) dues vegades i va criticar l'actuació del governador civil de Balears per suspendre l'acord de la Diputació provincial relatiu a la protesta de l'assassinat i demanar una indemnització. La contesta del marquès de Lema, ministre d'Estat, va ser que el govern no disposava encara de suficients proves que el cas era cert.⁵⁷

⁵⁵ Cal destacar el telegrama d'agraïment que va fer un grup de comerciants establerts a França i Bèlgica: «*Hemos leído su hermoso artículo en ABC, sabia escuela de hacer patria y los que firmamos, comerciantes establecidos en Francia y Bélgica, agradecemos de corazón su sentida y brillante defensa de la infortunada familia Oliver y nuestra. Sirvale de recompensa a su continua y patriótica labor el aprecio y respeto de los buenos españoles. Fdo.: Francisco Bernat de Bruselas, Bartolomé Busquets de Charleroi, Bartolomé Rullan y Bartolomé Colom de Tournai, Rullan y Vicens de Namur, Miguel Vicens de Mons, Miguel Oliver de Courtrai, Antonio Joy de Saint-Gislain, Juan Mayol de Gant, Rullan Hermanos de Paris, Damián Ozonas, Juan Magraner de Belfort, Miguel Miró, Jaime Magraner, José Frontera, Juan Puig, Juan Mayol, Antonio Oliver, Estarás y C^a de Niza, Ripoll y C^a de Marsella, Miguel Trias y C^a de Beziers, Bernardo Arbona e Hijos de Marsella, Miguel Bernat, Jaime y José Morell Mayol, José Rullan Ripoll, Antonio Rotger, Gabriel Colom Castañer, Francisco Castañer, José Frontera, Bernardo Colom, Juan Vicens Enseñat, Pedro Antonio Alcover*» Sóller 03-10-2008.

⁵⁶ Sóller 07-11-1914.

⁵⁷ Sóller 14-11-1914.

El funeral que es va oficiar per les víctimes va ser multitudinari, fet que va servir com a protesta davant la passivitat del Govern de l'Estat.

A principis de 1915 el Govern alemany va reconèixer els fets i va prometre indemnitzar les famílies dels assassinats.⁵⁸

El mes de juny del mateix any, el govern alemany va decidir entregar als familiars de les víctimes 182.000 marcs (convertit en 220.562 francs), 107.562,50 francs a la viuda d'Antoni Mayol, 25.000 francs a cada fill, i 15.000 francs als pares de cada un dels dependents⁵⁹. Aquestes quantitats finalment foren més baixes ja que quan s'entregaren els diners, el marc havia baixat la seva cotització. Finalment la viuda d'Antoni Oliver, Rosa Vicens, va rebre 49.291,59 pessetes per la mort del seu marit i 42.815,12 pessetes com a indemnització del negoci. Als fills els atorgaren 64.223,88 pessetes, 21.407,96 a cada un. I a cada una de les famílies dels dependents, 12.844,71 pta., o sigui 38.534,13 pta.⁶⁰

A pesar d'això el Govern alemany es va oblidar d'indemnitzar la viuda i el fill de Jaume Oliver, l'altre germà assassinat, i que residien a Puerto Rico

Alguns sollerics nascuts a França varen servir l'exèrcit francès. A la batalla del Marne (1914) va morir Antoni Castanyer, fill del comerciant de fruits establert a Bergerac Bernat Castanyer. Aquest jove solleric fou allistat quan estava apunt d'acabar el servei militar al Marroc. Fou enviat a Burdeus el dia 13 de setembre i va morir el dia 16.⁶¹

A finals de gener de 1915 va morir Ramon Ensenyat Messeguer, fill de Vicens Ensenyat i Joséphine Marie Messeguer, que servia a l'exèrcit francès. Va morir a causa dels efectes d'una bomba mentre es retiraven de la línia de foc.⁶²

També hi varen haver víctimes civils entre els sollerics, el mes de maig de 1915 va morir Francesc Bernat de *Can Perepau des camí des Murterar*, a causa d'un bombardeig alemany a la ciutat d'Amiens. Es trobava a la ciutat accidentalment. Ell tenia el seu negoci a Saint Quintin i havia vingut a Sóller quan va començar la guerra, però va tornar cap a França i es va establir al poble de Doullens. Anava a Amiens a comprar als negocis que tenien els sollerics de venda a l'engròs.⁶³

⁵⁸ *Sóller* 30-01-1915.

⁵⁹ *Sóller* 26-06-1915.

⁶⁰ *Sóller* 14-08-1915.

⁶¹ *Sóller* 14-11-1914.

⁶² *Sóller* 30-01-1915.

⁶³ *Sóller* 08-05-1915.

A part dels morts al camp de batalla o per les bombes, també hi va haver molts sollerics ferits. Un d'aquests casos fou el de Joan Coll Oliver, que es trobava al negoci del seu pare a Carvin (França) quan fou ferit greument per una bomba llançada per un aeroplà anglès.⁶⁴ El seu pare havia fugit i l'havia deixat encarregat del comerç. Fou atès per un metge alemany i després va ser traslladat a casa de l'ambaixador espanyol a Bèlgica, el marquès de Villalobar. El jove solleric va quedar molt malmès de les ferides i va perdre la parla. El ministre de l'Estat, a instàncies de l'ambaixador de Bèlgica, va demanar a l'Ajuntament que es pogués fer càrrec d'aquest jove, ja que no tenia família per poder ser recollit.⁶⁵

Un altre cas fou el de Bartomeu Bauzà, que fou ferit a Lille durant un bombardeig. Els seus familiars varen poder saber del seu estat gràcies a les dades aportades pel governador civil «*Me telegrafia nuestro embajador en Berlín manifestándome que el Cónsul en Lille le comunica que Bartolomé Bauzà, por quien V. se interesaba, fue herido el pasado mes de mayo en la cabeza por un casco de proyectil disparado contra un aeroplano. Habiéndose agravado la heri-*

⁶⁴ VICENS CASTANYER, Antoni, *Sollerics a França (1870-1940). Passions i Quimeres*, Palma, El Tall, 1993.

⁶⁵ *Sóller* 11-09-1915.

*da fue operado, sufriendo una trepanación, hallándose completamente curado desde fin de junio, y desea el interesado que se den estas noticias a su familia que reside en Sóller».*⁶⁶

Coneixem els casos de Bonaventura Mayol, que fou oficial de l'exèrcit francès i el de Bartomeu Alcover, els quals foren condecorats pel Govern de França per la seva actuació durant la guerra.⁶⁷

S'ha de destacar la figura del metge francès resident a Sóller, Emilio Conte, que va partir a França per fer de metge de campanya per al seu país. Va ser ascendit a metge inspector de la XVI Companyia de l'exèrcit francès.⁶⁸ Posteriorment fou nomenat metge en cap de l'hospital militar d'Agde (Hérault).

El juliol de 1917 el Govern francès va promulgar una nova llei que afectava la facultat d'elecció de la nacionalitat pels fills de persones estrangeres nascuts a França i que es mantindrien mentre duràs el conflicte bèl·lic.⁶⁹ El mes de setembre del mateix any el Govern francès va decretar que els estrangers residents a França d'una determinada edat serien mobilitzats per lluitar a la guerra. Aquest cas va afectar molts joves sollerics que treballaven als nombrosos comerços de fruites i restaurants. Així molts dels afectats enviaren cartes de protesta a l'Ajuntament, perquè aquesta institució s'adrecés a les autoritats espanyoles per resoldre el cas.

Això va provocar fortes protestes i tensions entre el Govern espanyol i el francès. Les gestions per evitar l'allistament dels joves sollerics les varen

⁶⁶ Sóller 09-10-1915.

⁶⁷ «Nos enteramos de que D. Bartolomé Alcover, negociante establecido en Charleville (Francia) ha sido distinguido por el gobierno francés, que le ha concedido la "Medalla des Evadés d'Allemagne" por su heroico comportamiento durante la guerra. Con está son nueve las condecoraciones que ha merecido el sr. Alcover, y además ha sido señalado ocho veces por haberse distinguido su buen comportamiento (...).» Sóller 06-10-1928.

⁶⁸ Sóller 06-02-1915.

⁶⁹ «Par les dispositions, devient Français tout individu du sexe masculin né en France d'un étranger et qui, à l'époque ou il atteint l'âge de dix huit ans, est domicilié en France, à moins qu'il ne décline la qualité de Français et ne prouve qu'il a conservé la nationalité de ses parents par une attestation en due forme de son gouvernement. La déclaration de répudiation sera faite par l'intéressé lui-même avec l'assistance de ses représentants légaux et elle sera effectuée dans un délai de trois mois pour les individus ayant la nationalité d'un pays d'Europe autre que la Russie, de six mois pour ceux de nationalité russe et pour ceux possédant la nationalité extraeuropéenne. Devient également Français tout individu du sexe masculin, né en France d'un étranger, ayant dépassé l'âge de dix-huits ans, mais n'ayan pas atteint celui de vingt deux ans révolus, que est domicilié en France au jour de la promulgation de la présente loi; pour ces individus, les détails de répudiation courent à compter de cejour.» Sóller 14-07-1917.

encapçalar el cap del Partit Conservador Miquel Colom i el diputat a Corts per Mallorca, Joan Socias. Tota la premsa local i nacional es va fer ressò del cas.⁷⁰

A pesar de la declarada actitud favorable de Sóller vers França, hi va haver alguns incidents, sobretot per l'acusació de la premsa francesa de col·laborar amb els alemanys.

A finals de 1915 es varen llançar sospites des de diversos diaris de França (*La Dépêche* de Tolosa, *La Dépêche Marocaine*, *L'Œuvre* de París i sobretot *Le Petit Marseillais*), una campanya denunciant una suposada col·laboració d'alguns comerciants sollerics, amb interessos comercials a Alemanya, de proporcionar combustible als submarins alemanys en aigües de Balears. El diari *Le Petit Marseillais* afirmava segons el testimoni d'un pescador mallorquí, que el dia 20 de setembre diversos submarins alemanys havien estat avituallats a la costa nord de Mallorca. Aquests submarins rebien instruccions des d'una suposada estació telegràfica clandestina, per poder subministrar-se de petroli. S'assegurava que els alemanys tenien la col·laboració d'alguns comerciants sollerics, que tenien els seus negocis a Alemanya. Dit diari acusava un d'aquests comerciants de llinatge clarament solleric, Vicens, i de mal nom *Codony*, de ser el cap d'aquesta conspiració.

⁷⁰ La premsa va publicar els diversos telegrams que varen tractar el cas:

«- 16-09-1917. Conde de Sallent-Luzón-Madrid: Muchos sollerenses condición española residentes Francia cumplidos sus deberes militares en España son alistados Ejército Francés acudiendo sus familia consternadas urgente mediación suya para suplicar Ministro Estado cúmplase tratado Franco-Español y leyes internacionales. Socias.

- 20-09-1917. Sr. D. Miguel Colom: Mi querido amigo: con el interés que atiendo sus recomendaciones he gestionado el asunto que afecta a los hermanos Mayol y Joy y su primo Bauzá y Mayol como podrá ver por las adjuntas y telegramas. Se ha ordenado ya a nuestro embajador en París que entable la correspondiente reclamación, de la que espero un feliz resultado. Sallent.

- 18-09-1917. Ministro de Estado a Sallent: Para poder comunicar con garantía de eficacia las instrucciones a nuestra embajada en París es necesario conocer los casos concretos que motivan la queja por el alistamiento en el ejército francés de los sollerenses residentes en Francia, los cuales no dudo se habrán dirigido a respectivos consulados presentando pruebas documentales de su situación, contesto su telegrama de ayer y correspondo afectuosamente a su saludo. Lerma.

- 18-09-1917. Ministro de Estado a Presidente Consejo de Ministros: Conde Sallent me transmitió directamente del Sr. Socias sobre sollerenses residentes en Francia alistados en aquel ejército y ayer le contesté indicando la conveniencia de exponer y justificar caso concreto para garantías de eficacia de las instrucciones que estoy dispuesto a dar a nuestra embajada en París. Lerma.

- 19-09-1917. Conde de Sallent: Mi querido amigo: he trasladado al Sr. Ministro el telegrama que recibió usted del Sr. Socias acerca del alistamiento de sollerenses en el ejército francés. Excuso decirle que le recomiendo que el asunto con todo interés, y que me apresuraré a enterarle de su respuesta. Con ésta devolveré a usted el telegrama que hasta entonces conservo.» Eduardo Dato. *El Pueblo*, 29-09-1917.

Alhora acusava la Marítima Sollerense i el vapor *Villa de Sóller* de fer contraban de petroli a favor dels alemanys, i recomanava que s'havien de vigilar els seus trajectes a Sète. La companyia Marítima Sollerense va enviar una queixa formal al ministre d'Estat i al cònsol general de França a Mallorca, al·legant que a pesar de la neutralitat d'Espanya, Sóller s'havia mostrat clarament a favor dels aliats, recollint diners, menjar i roba per a la Creu Roja francesa. A més destacava que la major part dels components de la Junta Directiva de la Companyia tenien o havien tingut negoci a França. Posava l'exemple del president, Guillem Colom, que va viure a Sète 45 anys, dedicat al comerç de vins i licors i on encara hi tenia béns; també el director Bernat Colom, va viure a Toulon durant trenta anys dedicat al comerç de fruits a l'engròs.⁷¹

Molts de comerciants sollerics establerts a Cèrber, Sète o Marsella escrivien als diaris d'aquestes respectives ciutats per denunciar que les acusacions dels diaris eren falses. El diari *La Vanguardia* també es va fer ressò del cas i va defensar els ciutadans de Sóller, aclarint que el Govern espanyol va investigar el cas i va arribar a la conclusió que els suposats testimonis o corresponsals

⁷¹ *Sóller* 20-11-1915

francesos no existien, i que aquesta història ja s'havia contada deu mesos abans, en un lloc diferent.⁷²

Un altre cas d'acusació de col·laboració amb Alemanya que va afectar Sóller, fou el judici contra el comerciant d'origen fornalutxenc Joan Mayol Nadal, acusat d'incomplir la Llei de 4 d'abril de 1915. Mayol, exportava des de 1913 fruites cap Alemanya i Suïssa per un valor anual de 125.000 i 6.000 francs respectivament. Els primers 6 mesos de guerra, Mayol va enviar fruita sols a Suïssa, des d'on després se n'enviava part a Alemanya, aconseguint un benefici de 34.000 francs.⁷³ El comerciant solleric fou condemnat a cinc anys de presó, 20.000 francs de multa i deu anys de desterrament de França. La família de Mayol va demanar la intervenció dels ajuntaments de Sóller i Fornalutx, que s'adreçaren a les autoritats estatals per mitjà del diputat solleric Jeroni Estades. Finalment Joan Mayol fou absolt.

A pesar de les dificultats, la guerra va suposar un bon negoci per a bastants de sollerics que no retornaren a l'illa. Moltes de les botigues de queviures venien els seus productes a les trinxeres i a les zones del front.

Els sollerics però, també varen patir les penúries de la guerra igual que els altres ciutadans de l'Estat francès. La falta de mercaderies i de queviures, la incomunicació amb els familiars i les malalties varen marcar profundament els que varen viure aquest període. Tenim molts testimonis orals de les vivències dels sollerics en temps de guerra, per exemple Margalida Castanyer contava que “*No hi havia metges, tots eren al front. El poble va sofrir molt, tots els joves eren a la guerra. La gent no trobava menjar, tot era podrit, fins i tot cercaven per dins els fems*”.⁷⁴ La família de Toni Trias Colom tenia un negoci a Thionville, que varen haver de deixar tancat quan esclatà la guerra.⁷⁵ No va tenir tanta sort Gabriel Esteva Campins, que va haver-se de quedar amb el negoci en el qual treballava, després que els amos partissin cap a Mallorca.⁷⁶

⁷² Sóller 11-12-1915.

⁷³ Sóller 30-12-1916.

⁷⁴ Entrevista a Margalida Castanyer Alcover, realitzades en el marc dels Cursos de Reciclatge (1989) pels alumnes Francisca Aina Castanyer Noguera, Anna Maria Mora Serra, Maria Antònia Oliver Castanyer, i Catalina Maria Oliver Gual.

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ Ibid.

6. CONCLUSIONS

El final de la Primera Guerra Mundial va donar peu a un nou mapa d'Europa i un canvi en les relacions socioeconòmiques mundials. França, un dels països més afectats, va quedar molt malmesa. Va sofrir més de 1,4 milions de morts i desapareguts (un 10% de la seva població activa). En total varen morir uns 8 milions de persones i 6 milions d'invàlids.

Podem extreure una sèrie d'idees per reflectir el que va suposar la Primera Guerra Mundial per als sollerics:

- El flux migratori es va ressentir durant els anys de la guerra europea, a pesar d'això quan va acabar el conflicte, aquesta es va reprendre amb força. A partir del 1918, l'emigració espanyola i de Sóller cap a França es va reprendre amb més força, a causa de la demanada de mà d'obra. Les conseqüències negatives de la guerra varen aguditzar l'estancament demogràfic francès, que només es podia suavitzar amb el foment de la immigració. L'any 1919 a la ciutat de Nimes, més de la meitat de la població era d'origen espanyol.⁷⁷ Durant la Primera Guerra Mundial, les Balears foren de les 7 províncies que més emigrants aportaren a l'Estat francès (1'8 %), amb 2.249 persones, la major part d'aquests emigrants es dedicaven a treballs no agrícoles (1.830).⁷⁸ A pesar de no estar quantificat, segurament la major part d'aquests emigrants mallorquins eren de Sóller o de Fornalutx.
- La forta immigració va provocar un fort rebuig de la població francesa, cap a tots els emigrants del país. Aquest sentiment va esdevenir ja a la dècada dels anys vint en lleis més restrictives a l'entrada de nous emigrants. No fou fins a la dècada dels trenta quan l'emigració sollerica va començar a descendir.
- Els sollerics es varen bolcar en l'ajuda a França, tant en diners com en espècies. Es varen recaptar unes 20.840,20 pessetes i 2.825,50 francs, tota una fortuna per l'època. A més es recolliren.
- Passada la guerra, el govern francès va intentar fer pagar als estrangers residents un impost extraordinari als comerciants i industrials que havien obtingut beneficis durant el conflicte, aquesta mesura afectava la

⁷⁷ VICENS VIVES, J. (dir.), *Historia social y económica de España y América*, vol V, Barcelona, Editorial Vicens-Vives, 1985, Pág. 36.

⁷⁸ RUBIO, Javier, *La emigración española a Francia*, Barcelona, editorial Ariel, 1974.

majoria de sollerics establerts a França. Els comerciants de Sóller n'estaven exempts pel tractat hispanofrancès de 1862, però foren obligats a pagar-lo, això també va generar protestes i tensions entre el Govern espanyol i francès. El resultat fou finalment favorable als interessos dels comerciants de l'Estat espanyol.

- Aquesta emigració va provocar una recessió en el creixement demogràfic de la localitat, de fet entre 1910-1920, la població de Sóller només augmentà 125 unitats i se situà en la xifra dels 8.752 habitants de fet.
- El tràfic comercial es va ressentir durant tota aquesta etapa. Per mor de la guerra les autoritats franceses varen endurir la vigilància de les fronteres de França, i instauraren l'obligatorietat d'adjuntar una fotografia al passaport. Sense aquest requisit no es permetia l'entrada al país i podien quedar detinguts fins que no s'aclarís la seva identitat. Per aquesta raó molts sollerics foren detinguts a la frontera de Cerbère⁷⁹.

7. BIBLIOGRAFIA

- ARBONA, Miquel, *Converses solleriques. Un poc cada setmana (1964-1974)*, Ciutat de Mallorca, editorial Moll, 1977.
- BERNAT JOY, Catalina, *L'anhel de tornar a Sóller. Emigrants: canvi social i progrés econòmic, Sóller*, El Gall Editor, 1999.
- BISSON, Jean, *La terre et l'homme aux Îles Baléares*, Aix-en-Provence (France), EDISUD, 1997.
- CASTANYER SASTRE, Joan, *La Junta Local de Reformes Socials i l'evolució del moviment obrer a Sóller (1900-1923)*, Palma.
- CUBANO IGUINA, Astrid, *Un puente entre Mallorca y Puerto Rico: la emigración de Sóller (1830-1930)*, Colombres (Asturias), Colección "cruzar el charco", Fundación Archivos Indianos, 1993.
- DIVERSOS AUTORS, *Sóller*, a Gran Enciclopèdia de Mallorca núm. 16-17, Palma, Promomallorca edicions SL, 1991.
- DURAN PASTOR, Miguel/ MARIMON RIUTORT, Antoni (Coord.), "Del segle XVIII borbònic a la complexa contemporaneïtat", Vol. 3, a BELENGUER, Ernest (dir.), *Història de les Illes Balears*, Barcelona, Edicions 62, 2004.
- FERRAS, Robert, *Des Baléares vers le Bas-Languedoc. Un aspect de la migration des Majorquins avant la premiere guerre mondiale*, in "Majorque, Languedoc et Roussillon, de l'Antiquité à nos jours", Montpellier, Université Paul Valéry, 1982.
- FERRO, Marc, *Historia de Francia*, Madrid, Cátedra, 2003.

⁷⁹ *Sóller* 31-10-1914.

- FERRER GUASP, Pere, "Joan March i la crisi de les subsistències a Mallorca (1914-1920), a Verguisme, anarquisme i espanyolisme. Noves recerques sobre el s. XX a Mallorca, Palma, Fundació Emili Darder, 1997.
- FERRO, Marc, *La Gran Guerra: 1914-1918*, Madrid, Alianza, 1994.
- FULLANA PUIGSERVER, Pere, *Antoni Maura i el maurisme a Mallorca: 1853-1925*, Palma, Lleonard Muntaner / Fundació Antonio Maura de Balears, 1998.
- GABRIEL, Pere, *El moviment obrer a Mallorca*, Barcelona, Curial, 1973
- GOMEZ ARBONA, Anita, *L'émigration majorquine vers la France de 1880-1940. Un cas: Soller*, Université Paris X Nanterre. U.F.R. d'études ibériques et latino-américaines, 1990.
- GUY, Hermet, *Los españoles en Francia: inmigración y cultura*, Paris, Guadiana de Publicaciones, 1969.
- MANERA, Carles, *Història del creixement econòmic a Mallorca (1700-2000)*, Palma, Lleonard Muntaner, 2001.
- MARIMON RIUTORT, Antoni (coord.), *Atles d'Història de Mallorca*, Palma, Promomallorca Edicions SL, 2006.
- MARTÍNEZ I FIOLE, David, *Els "Voluntaris Catalans" a la Gran Guerra (1914-1918)*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1991
- PEÑARRUBIA MARQUÈS, Isabel, *Mallorca davant el caciquisme i la qüestió nacional (1917-1923)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991.
- PÉREZ PASTOR, Plàcid, "Sóller: Evolució econòmica i social entre 1840 i 1936", dins *Església i Societat en la primera meitat del segle XX a Mallorca*, VIIè Simpòsium d'Història Social de la Religió, celebrat a Palma i a Sóller el maig de 2004. En premsa.
- PÉREZ PASTOR, Plàcid, *Les publicacions periòdiques de les impremtes Marquès i Calatayud*, dins I Jornades d'Estudis Locals a Sóller, Sóller, Ajuntament de Sóller, 2007.
- QUETGLAS CIFRE, Antoni, *Les conseqüències culturals i socials de l'emigració a França. El cas de Sóller (1880-1936)*, dins "Cercles. Revista d'Història Cultural", Barcelona, Universitat de Barcelona, 2008.
- QUETGLAS CIFRE, Antoni, *Aportacions a la història marítima de Mallorca: el cas del Port de Sóller*, dins Caramella, revista de música i cultura popular nº 17, Reus, 2007.
- QUETGLAS CIFRE, Antoni/ BERNAT JOY, Catalina, *El moviment associatiu a Sóller (1868-1936)*, dins II Jornades d'Estudis Locals a Sóller, Sóller, Ajuntament de Sóller, 2008.
- RUBIO, Javier, *La emigración española a Francia*, Barcelona, editorial Ariel, 1974.
- SAMPOL ISERN, Ramon, *Vapores de las Islas Baleares*, Palma de Mallorca, Miquel Font, 1988.
- SÁNCHEZ ALONSO, Blanca, *Las causas de la emigración española 1880-1930*, Madrid, Alianza Editorial, 1995.
- SERRA BUSQUETS, Sebastià (coord.), *El segle XX a les Illes Balears: estudis i cronologia*, Palma, Grup d'Estudis de la Cultura, Societat i Política del Món Contemporani, Edicions Cort, 2000.
- SERRANO ESPASES, Aina R., *Del teler manual al teler mecànic. La rellevància del cotó a Sóller*, dins MANERA, Carles/ PETRUS, Joana M^a, *Del taller a la fàbrica. El procés d'industrialització a Mallorca*, Palma, "Quaderns Cultura fi de segle" 8, Ajuntament de Palma, 1991.
- VICENS CASTANYER, Antoni, *Sollerics a França (1870-1940). Passions i Quimeres*, Palma, El Tall, 1993.

VILLANI, Pierre, *La edad contemporánea, 1914-1945*, Barcelona, Ed. Ariel Historia, 1997.

FONTS

Publicacions Periòdiques:

- Setmanari *Sóller*: 1885-1950.
- Setmanari *El Pueblo*: 1917-1918.

Fonts impreses:

- *Memoria Comercial de la Cámara Oficial de Comercio, Industria y Navegación* 1914-1919.

Fonts documentals

- Arxiu Municipal de Sóller (AMS):
 - Secció 15 Militar. 15.3 Varis:
 - Lligall 3230, Certificacions de naixement dels quintats nascuts a l'estranger (1908-1944).
 - Lligall 3233, Consentiment dels pares per a emigrar (1871-1886).
 - Lligall 3234, Consentiment dels pares per a emigrar (1887-1895).
 - Lligall 3235, Consentiment dels pares per a emigrar (1896-1914).
- Arxiu personal de Joan F. Rullan Vallcaneras.
- Arxiu personal d'Antoni Vicens Castanyer.
- Arxiu personal de Plàcid Pérez Pastor.

Fonts orals

Entrevistes realitzades pels alumnes dels Cursos de Reciclatge, Francisca Aina Castanyer Noguera, Anna Maria Mora Serra, Maria Antònia Oliver Castanyer, i Catalina Maria Oliver Gual, per a l'assignatura Cultura II (1989).

